

be a saját darabjából készült *A Pentheszileia Program* című előadását, amely egy fiatal nő hányattatásainak, útkereséseinek, érzéki, erotikus csapongásainak meglepően merész és önmarcangolóan őszinte krónikája; családörtörténet és viviszekció. A klasszikus drámahősnő újraformálása modern alakban sok téren hoz újat: például a nyelvhasználatban, a beszédmódban, a verbalitás nyersségében, az érzékiség végtelenségében. Mindezt egy szikrázóan tehetséges fiatal színész közvetíti legerőteljesebben: Szilágyi Csenge.

Apropó nyelv: az évad figyelemre méltó fejleménye a kendőzetlenül nyers, modern nyelvhasználat. A legfontosabb műhelyek legtöbbször új drámafordításokat használnak, azaz a legmaibb beszélt nyelvre ültetik át a nagy klasszikusokat. Az említett *III. Richárd* szövegkönyvét Vecsei H. Miklós jegyzi, s az átírt, továbbírt textus sokat megőriz a kanonizált fordítások fordulataiból, például Vas Istvánéból, ám mégis teljesen szabadon bánik a nyelvvel, a beszédmóddal. Nem a nyelvhez igazítják a jeleneteket, a képeket, hanem a vízióhoz rendelik hozzá a hangzó beszédet, a nyelvet. Lényegében ugyanez történik a Kolozsvári Állami Magyar Színház *A mélyben* című előadásában, amelyet Gorkij *Éjjeli menedékhely* címen ismert drámájából Radnai Annamária fordított nagy nyelvi érzékenységgel, s a mai roncsolt, beszélt nyelv fordulatainak maximális kiaknázásával. De hisz a színpadról elhangzó beszédnek a mai nézőt kell megszólítania, a mai néző előtt kell ismerősnek lennie ahhoz, hogy a dráma, az előadás üzenete eljusson a befogadóhoz. Ahogy történik ez a Vígszínház nagyszabású Dosztojevszkij-víziójában, a *Bűn és bűnhődésben* is, amelynek szövegét Térey János készítette.

STUBER ANDREA

MINTHA LEHETNE BÁRMI MÁSKÉPP, MINT AHOGY VAN

A 2017-es MITEM-ről

Magyarország legjelentősebb színházi fesztiválja – így hirdette Facebook-oldalán a MITEM-et a Nemzeti Színház. Ebben a megfogalmazásban óhatatlanul ott bujkál egy apró tüske. Ugyanis a Nemzeti Színház vezérigazgatója a Teátrumi Társaság elnökeként tulajdonosa a POSZT-nak, valamint tagja a POSZT megújításán fáradozó Szakmai Tanácsadó Testületnek. E minőségében bizonyára nem az a célja, hogy a POSZT ne „a legjelentősebb színházi fesztivál” legyen.

De hát a MITEM valóban a legjelentősebb színházi fesztivál Magyarországon. Eleve kormányhatározat rendel mellé évi 200 millió forintot. A hírek szerint már készen áll a határozattervezet a következő három év finanszírozására is. Ebből arra következtethetünk, hogy Vidnyánszky Attila, akinek jövőre lejár a vezetői mandátuma a Nemzeti Színházban, valószínűleg nem esélytelenül fog újabb ciklusra pályázni. Ilyen volumenű

színházi fesztivált ma Magyarországon csak Vidnyánszky Attila szervezhet-rendezhet. (Az összeg egyébként 43 százalékkal haladja meg az idei POSZT költségvetését.) Ha véletlenül más szervezhetne-rendezhetne, akkor az nem egészen ilyen lenne. Nem rosszabb, nem jobb, de bizonyára más lenne.

Hogy miként születik ez a fesztivál, milyen kapcsolatok, érdeklődések, milyen merítés és válogatás mentén, erről nem sokat tudunk. Nagy József koreográfus szerint, aki a Nemzeti Magazinjába írt jegyzetet a MITEM elé, Vidnyánszky Attila „egy hozzá közelálló művészi univerzumot akar bemutatni, a színházon belül egy olyan költői vonalat, amely az ő látásmódjára is jellemző. A számára fontos mesterek sorra jelennek meg előadásaikkal Budapesten, ugyanakkor teret biztosít felfedezésekre is”. Ugyanennek a lapnak hasábjain Vidnyánszky Attila vezérigazgató örül, hogy Nagy József szavai visszaigazolják a szándékát. „A MITEM – de igaz ez a Nemzeti Színházra is – tükrözi az én ízlésemet, hiszen valóban a színházfelfogásommal rokon rendezőket, társulatokat is meghívunk. De a MITEM koncepciójában van még egy ennél is fontosabb szempont: a nyitottság. Sőt, maga a nyitottság a koncepció!”

Kész a leltár

A MITEM négyéves történetében nyomon követhető, hogyan alakulnak a Nemzeti Színház és vezérigazgatója nemzetközi kapcsolatai. A grúz David Doiasvili például először egy grúz előadással, a Bogotában díjnyertes *Macbeth*tel szerepelt 2014-ben, majd a következő évben már a Nemzetiben rendezett *Szentivánéji álmját* tűzték a MITEM műsorára. Silviu Purcărete vagy Viktor Rizsakov munkái szintén hol külföldről, hol a Nemzetiből érkeznek a MITEM-re. Valerij Fokin pedig tavaly ősszel „cserélt” Vidnyánszky Attilával. Míg az orosz rendező *A krokodilust* vitte színre a Duna-parton, addig az ő szentpétervári színházában, az Alekszandrinszkijban Vidnyánszky Attila állította színpadra a *Bűn és bűnhődést*. Mindkét produkció meghívást kapott az idei MITEM-re.

Ha összevetjük az első fesztivál adatait az idei, negyedikével, valamelyes kínálatbővülésről számolhatunk be. 2014-ben 12 játéknappal 13 ország 17 társulata lépett fel. Az akkori program húsz előadását (ebből négy hazai) a nyilvánosságra hozott adatok szerint hatezernél több néző látta. A mostani tavaszon 6720 néző látogatta az eseménysorozatot, amikor is 16 játéknappal 11 ország 23 produkciójának 29 előadását tervezték kínálni a közönségnek. (Hat magyar alkotás szerepelt a programban, négy a Nemzetiből és kettő a határon túlról.) Két előadás elmaradt – a Krystian Lupa rendezte *Irtást* belső konfliktusai miatt lemondta a Wrocław Lengyel Színház, a Nemzeti Színház ifj. Vidnyánszky Attila rendezte *III. Richárdját* pedig a címszereplő Trill Zsolt balesete miatt nem tudták megtartani. Trill Zsolt természetesen hiányzott a programban szintén szereplő *Részegek*-előadásból is, itt azonban bravúros megoldással éltek: beugrott Viktor Rizsakov rendező moszkvai színrevitelének azonos szereplője, Vitalij Kiscsenko. Ő sokkal kevesebb mozgással játszotta el Mark Gardenitz fesztiválvezérigazgatót, mint Trill Zsolt szokta, és többek szerint, akik mindkét verziót látták, ez nem is tett rosszat az előadásnak.

A Nemzeti Színház negyedik produkciója, amellyel képviseltette magát a MITEM-en, David Doiasvili *Cyrano de Bergerac*-rendezése. Ez a bemutató a maga nagyívűségével, szenvedélyességével, teátrális hatásosságával és Fehér Tibor energikus címszereplésével alighanem a társulat legkurrensebb előadása a Duna-parti teátrum fiatal nézőinek körében. A Nemzeti egyéb produkcióira, legalábbis amelyek nem a kötelező olvasmány kategóriába tartoznak, inkább az idősebb nézőkorosztályok járnak – empirikus megjegyzésem ez. Ők némi idegenkedéssel fogadják például az olyan különös, formailag mívés és ele-

gánsz stilizációt, mint ami a MITEM-en szereplő *A krokodil*ust jellemzi. A művet szerzője, Dosztojevszkij ugyan nem színpadra szánta, de ettől még Valerij Fokin keze nyomán frapáns, maróan satirikus színpadi látomás vált belőle. A MITEM-en végre meg is lehetett nézni, miután korábban sorra maradtak el az előadásai.

A nyugalom, a remegés

Sokak által várt eseménye volt a fesztiválnak a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulatának fellépése *A nyugalom* című előadással. A Bartis Attila regénye alapján készült Radu Afrim-rendezés elnyerte a magyar színikritikusok díját, de itthon eddig csak Kisvárdán és Debrecenben lehetett látni, a fővárosi nézők most ismerkedhettek meg vele. Az elviselhetetlen színésznő-anya és lelkileg megnyomorodott fia történetét szuggesztív vízió gyanánt eleveníti meg B. Fülöp Erzsébet, Bányai Kelemen Barna és a nagy játékkedvű szereplőgárda. A színészek szerint jól ment az előadás, a közönség kicsit hökkenten vagy hűvösen fogadta. Talán meglepte őket, hogy valakik Erdélyből a Kádár-rendszerrel jönnek. A másik erdélyi vendég, a Visky András *Pornó* című monodarabját bemutató, sokarcú Albert Csilla osztatlan sikert aratott.

Tovább szöve a magyar vonatkozású szálát, meg kell emlékeznünk Vidnyánszky Attila több mint öt és fél órás Dosztojevszkij-rendezéséről, amely a szentpétervári nézők 1950-ben alapított társasága, a Tealtar díjazottjai között szerepelt 2016-ban. A produkció világa ismerős lehet azok számára, akik látták Vidnyánszky Attila nemzeti színházi rendezéseit az utóbbi években. Forgó-mozgó színpadkép, átszellemülten vándorló szereplőtömegek, meg-megújuló hullámokban áradó zene. Olyasfajta komplex, sokféle hatásra egyszerre törő színház ez, amelyben a színész aligha a legfontosabb tényező. Hogy túlbeszélhesse a zenét, jellemzően mikroportot kap, emiatt viszont nehéz megállapítani, ki szólalt meg éppen a sok szereplő közül. Időbe telik, míg a néző a szemével megtalálja a szereplőt, s összeilleszti magában a beszélőt és szövegét.

A pétervári *Bűn és bűnhődés*ben azonban fokozatosan kitisztul és egyszerűsödik a helyzet: az események menetében kettősök maradnak magukra, a zene elvonul, csöndek születnek. Ekkor kiderül, nincs is talán nagyobb erő annál, mint amikor képeséges színészek gondosan elemzett helyzetekben, pontosan megjelenített kapcsolatban drámai szituációkba bocsátkoznak. Például amikor Dmitrij Liszenkov különös feszességű Szvidrigajlovszja meg akarja kapni Vaszilisza Alekszejeva kispolgári szendéségű Dunyasáját. Vagy amikor kiáll elének Marmeladov, mint egy furcsa, viharvert Lear király. Igazi nagy bölénynek látszó, ősz sörényű színész, Szergej Parsin játssza bundában, fényevesztett fekete nadrágban, bumfordi fehér edzőcipőben. Sorolhatnánk még az emlékezetes figurákat Anna Blinova kicsi, érzékeny Szonyájától Viktor Suraljov Gagarin-pólós Razumihinján át Viktorija Vorobjova vérző Katyerina Ivanovnájáig.

Észak-fok, titok

A idei MITEM zömmel kelet-európai és észak-európai produkciókat látott vendégül. (Ezúttal egészében kimaradt a német nyelvterület, remélhetőleg nem azért, mert az utóbbi két MITEM-en az osztrák és svájci fellépők véleményt nyilvánítottak a magyar kormánypolitikáról.) A skandináv felhozatal különösen érdekes darabja volt a Stockholmi Királyi Színház *Hedda Gablerje*. Ez a svéd Ibsen-interpretáció Anna Petterson színésznő-rendező-drámaíró munkája, aki korábban maga is játszotta a címszerepet, most pedig röpké másfél órás egyéni verziót készített a drámából, egyetlen élő színésznővel egyenes-

ben és több norvég férfiszínésszel felvételtől. Electra Hallman korhú küllemmel, elegáns, hűvös, hidegszemű dáma alakjában állt a nézőtér és egy széles vetítővászon között, amelyen a Tesman villa szalonja volt látható. A filmen szereplő norvég színészek által alakított Tesmannal, Lövborggal és Brackkal játszotta le játszmáit az unatkozó szépasszony. Olykor bele is tekert a felvételbe, hogy siettesse az eseményeket. Ez a kellően visszafogottan szellemes, film/színházi megoldás tökéletesen érzékeltette Hedda Gabler önkéntes magányát és egoizmusát. A történet befejezése talányosnak bizonyult. A címszereplővel együtt számoltuk meg mind a négy pisztolyát a tábornoklányoknak, aki végül egyiket sem sütötte el. A távirányítóhoz nyúlt inkább, visszatekert. Mintha lehetne bármi másképp, mint ahogy van, amikor a mondhatatlan úrt nincs mivel kitölteni.

Északról jött Budapestre *Az éhezóművész* is, a vilniusi Meno Fortas Színház előadása. Eimuntas Nekrošius rendezése Franz Kafka utolsó elbeszéléséből készült, és virtuóz színészi könnyedséggel beszél, miközben alapjában véve filozófiai traktátus. Az előadást felfokozott nézői érdeklődés kísérte, ami egyenesen következett abból, hogy sokan vannak még, akik máig revelatív élményként tartják számon a vilniusiak budapesti fellépését a 2000-es budapesti uniós színházi fesztiválon. Eimuntas Nekrošius a *Hamletjét* hozta akkor, Andrius Mamontovas litván rockszttárral a címszerepben. Szívmelengető érzés volt most *Az éhezóművész*ben viszontlátni (és azonnal felismerni) Viktorija Kuodytét, aki 17 évvel ezelőtt valósággal éteri jelenségnek hatott Opheliaként. Ezúttal ő az elbeszélő egy nagy, statikus színpadképben, ahol azt demonstrálják egyszerre száraz és poétikus szövegfollyammal, hogy a világ változik, és akire-amire az aktuális trendekben nincs szükség, azt ki is veti magából a természet, különösebb szíváfájdalom nélkül. Akadt ebben a produkcióban szép is, jó is, ráció is, líra is, mégis szinte tapintható volt a csalódás a nézőtérben; többet vártunk Nekrošiusától, mi adáz, éhező nézők.

Áll tétován az ingatag tömeg

Még nagyobb, még izgatottabb kíváncsiság előzte meg a nagyszabeni *Faustot*, Silviu Purcărete legendás rendezését. Nem tudom, hogy a bemutatója óta eltelt tíz évben vajon hányszor szerepelt műsoron ez a monumentális produkció, amely az eredeti helyén is speciális teret igényel, fesztiválokra is járt, s Budapesten is egyedi helyszínt kellett keresni számára, mivel a Nemzeti Színház épülete kicsi neki. Egy X. kerületi járműjavító műhely megfelelőnek bizonyult, s a hírek szerint Purcărete kifejezetten örült annak, hogy a csarnok felújítás előtt áll, így jobban passzol a produkció eredeti otthonához és rendezői világához. (Járulékos veszteség, hogy az Eiffel Csarnok Műhelyház elnevezésű kőbányai épület teteje itt-ott lyukas, becsurgott rajta az eső, így a pechesebb nézők mindkét estén eláztak a zsúfolt ideiglenes tribünön.) Örömteli és külön felcsigázó újdonsága volt a pesti vendégfellépésnek, hogy épp itt vette át a címszerepet román kollégájától Bács Miklós kolozsvári színész, akinek markáns alakja, erős vonásokkal vésett arca, tar feje tökéletes illúziót keltett mind az öreg, megroggyant, mind pedig a daliássá fiatalodó Faust alakjában.

A produkció mindenkit lenyűgöző sztárja a Mefisztót játszó Ofelia Popii, aki mint egy varázserejű színész-kobold, hol itt, hol ott bukkan fel, egyszerre férfi és nő, angyal és ördög, gyilkos és áldozat, képi ikon és metafizikai csomópont. Az előadás egy pontján a nézőket felállították helyükről, hogy áttereljenek bennünket a színpad háta mögé, ahol tágas, hosszanti térben tanúi lehettünk a Walpurgis-éj vizuális tobzódásának. Ez talán a legfőbb attrakció: az impresszív bacchanália disznófejekkel, vérrel és borral, kivettíttóval, kőkemény rockzenével, emelőgépekről lelógatott statisztákkal és még mi mindennel, a

gazdag asszociációs térbe Fellini-filmeket is bevonva. Purcărete rendezése – amely nem tulajdonít túl nagy jelentőséget Goethe *Faust*-drámája szövegének, viszonylag kevés is hangzik el belőle – mindenekelőtt látványossága révén teremti meg az ördögi alkut és következményeit. Fontos momentum, hogy Margit tulajdonképpen nincs. Pontosabban gyereklányok csapatából kiváló, összetéveszthető bakfisok mutatkoznak margiti funkciókban. Ez enyhén zavarba ejtő, de színházilag legális álláspont. Purcărete koncepcióját maximális művészi effektivitással támogatja a díszletet és a világítást tervező Helmut Stürmer, valamint a zeneszerző Vasile Şirli.

A szebeni Radu Stanca Nemzeti Színház *Faust*-ját követő napokban mindenki erről a produkcióról beszélt. Ritka, hogy egy előadás ilyen szélsőségesen megosztja a közönséget. Sokan teljes mértékben a hatása alá kerültek, mások – legnagyobb sajnálatukra egyébként – nem, sőt kifejezetten arra jutottak magukban, hogy a rendező eladta a *Faust* lelkét a látványosságnak.

Udvaron fehérlik

Kisebb mértékben talán, de ugyancsak vegyes fogadtatásra talált a rigai Új Színház *Fekete tej*-előadása. A legjelesebb lett rendező, Alvis Hermanis ezúttal egy olyan darabot hozott, amely dokumentumok alapján, személyes interjúk nyomán a vidéki emberek hétköznapijait dolgozza fel játékos, finoman stilizált formában. A meghatározó tényező – nemcsak egzisztenciálisan, de emocionálisan is – az állattartás. Tehenek és gazdák életközösségét elevenítette meg hat színésznő és egy színész, elragadó leleményességgel. Viruló nők mintás ruhában, magas sarkú cipőben, kitömött mellekkel, csuklóra kötött lófarokkal, szarvacska-hajpánttal és billog-fülbevalóval. A férfi, Vilis Daudziņš egyik pillanatról a másikra, szinte csak a nézésével képes volt átváltozni széles jókedvű, fogatlan gazdából karikalábú, cigiző tenyészbikává. Úgy lettek a figurák lett tehenek, hogy közben minden emberi vonásuk is csodálatosan megőrződött. A társulat pontosan, érzékenyen és plasztikusan mutatta meg azt a világot, ahol a tehén adja a tejet, tehát a pénzt, a megélhetést, és ráadásnak a szeretetet. Az előadás egyszerű és rafinált, költői és játékos, bájos és szívszorító, meglepő és eredeti. Szerintem legalábbis. Miközben más nézők úgy érezték, hogy Alvis Hermanis ebben az esetben kevéssel is beírta.

A Moszkvai Vahtangov Színház az *Anyegin* előadásával érkezett a MITEM-re, amelyet a litván színház egy másik nagy alakja, Rimas Tuminas rendezett. Ő egyfelől az 1990-ben alapított Vilniusi Kis Színház művészeti vezetője, másfelől a moszkvai Vahtangov Színházat is ő irányítja immár tíz éve. A Nemzeti Színháznak a MITEM-ről kiadott záróközleménye szerint Rimas Tuminas finom intelligenciájú és érzékiségű *Jevgenyij Anyegin*-rendezése az idei fesztivál egyik legnagyobb sikere volt. Magam is csak jót hallottam róla mindenkitől, aki jelen volt a moszkvaiak fellépésének estéjén. Én – ahogy az lenni szokott – sajnos pont ezt az előadást nem láttam.